

DRUG VAN DE DUIVEL

Leesexemplaar

TEUN VOETEN

**DRUG
VAN DE
DUIVEL**

De wereldwijde opmars van crystal meth

P E L C K M A N S

Inhoud

Inleiding	9
1 De woelige geschiedenis van crystal meth. Van staatsdrug tot underground	13
2 Tijuana. Gefaalde stad in de greep van crystal meth	23
3 Trends in wereldwijde productie en handel	41
4 Sinaloa en Michoacán. Kartels, milities en hanengevechten	55
5 De gebruikers: patronen in crystalmethconsumptie	67
6 Chemsex in Amsterdam. 72 uur fistfucken	81
7 De farmacologische werking van crystal meth	91
8 Tsjechië: meth als rebellie	99
9 De scheikunde van crystal meth. Precursoren en hoe vele wegen naar Rome leiden	121
10 Afghanistan. Opium en organisch-biologische meth	133
11 De demonisering van meth. <i>Breaking Bad</i> , <i>Faces of Meth</i> en sociale constructen	151
12 Skid Row, downtown Los Angeles. Van alcoholisten tot crackheads en methjunks	157
13 De Gouden Driehoek. Vrijhandelszone in crystal meth	167
14 Meth als tegencultuur. Shaking and baking in Cadillac en het geval Uncle Fester	191
15 Brabant. Van botersmokkel tot jeneverstook, van wiet naar xtc en meth	209
16 Is fentanyl het nieuwe crystal meth? Het voorlopige dieptepunt van de opioïden crisis	221
17 Komen de Mexicanen naar Nederland?	235
18 Conclusie en toekomstverwachtingen	251
Bronnen en literatuur	259
Noten	271

*Voor mijn vader Ad en
voor mijn collega Margarito,
beiden RIP 2022*

Leesexemplaar

Inleiding

Lectori salutem, de lezer zij gegroet!

Allereerst wil ik u bedanken dat u mijn boek ter hand hebt genomen! Ik hoop dat het u nieuwe inzichten geeft en dat het zijn weg vindt naar een breed publiek, van de geïnteresseerde 'leek' (tussen haakjes, wat een arrogant woord is dat) tot hulpverleners, beleidsmakers, drugsgebruikers en iedereen die maar interesse heeft in de geopolitiek van narcotica en de toestand van de mensheid anno 2022.

Drugs, zowel de ontwrichtende gevolgen van het gebruik als de enorme geldstromen die ermee gepaard gaan, zijn geen lokale, op zichzelf staande verschijnselen meer; het zijn duistere krachten die vaak ondergronds hun gang gaan maar zich bovengronds op sociaal, economisch en politiek gebied op schokkende wijze manifesteren.

Vanwaar mijn interesse in drugs, en waarom nu juist crystal meth? Ik ben in 1990 begonnen te werken als oorlogsreporter en fotograaf met een achtergrond in de culturele antropologie. Voor mijn studie zat ik veel in Latijns-Amerika. Ik reisde naar Colombia in 1990 toen het Medellínkartel op het hoogtepunt van zijn macht was en bezocht het land weer in 1997, toen de burgeroorlog in *full swing* was en draaide op de opbrengsten van cocaïne. Door deze reizen kreeg ik een blijvende interesse in de sociaal-politieke gevolgen van de drugshandel. Tijdens mijn onderzoek naar de ondergronds levende daklozen in New York, 1994 en 1995, werd ik geconfronteerd met het dubbele gezicht van drugs: de verschoppelingen ondergronds hadden een pijpje crack¹ als enige troost en gingen hieraan te

gronde. De blanke Wall Streetelite ging zich te buiten aan poedercoïne en hield haar gebruik redelijk in de hand.

In 2007 fotografeerde ik het ganggeweld in Honduras, waar drugs ook de bepalende factor waren. Twee jaar later, in 2009, bezocht ik Ciudad Juárez, epicentrum van het Mexicaanse drugsgeweld en in die periode de gevaarlijkste stad ter wereld met tien drugsgerelateerde moorden per dag. Het fascineerde me dat een moderne en hoogontwikkelde beschaafde staat tegelijkertijd zo'n duistere kant had, met buitengewone wreedheid en straffeloosheid en mateloze corruptie. Het was geen gefaalde staat, eerder een soort Jekyll-and-Hydestaat. Ik kwam vele malen terug in Mexico en dit resulteerde in een fotoboek en uiteindelijk ook een dissertatie over het Mexicaanse drugsgeweld. In mijn studie keek ik naar de dynamiek van de drugsoorlog, het ultrakapitalistische karakter van de kartels en ik vroeg me af hoe mensen 'beestachtige' wreedheden konden begaan die in feite menselijk waren.² In Mexico kwam ik voor het eerst ook crystal meth tegen, toen ik als fotograaf in 2009 mee mocht met het leger in de staat Michoacán om enkele labs te 'ontmantelen'. Dat ontmantelen kwam er overigens op neer dat de hele boel in de fik werd gestoken. De rest werd aan de natuur overgelaten.

Toen ik in 2018 in mijn verblijfplaats Antwerpen werkte aan de conclusie van mijn Mexicostudie, ontplofte er een handgranaat op veertig meter van mijn keukenraam. Het was een afrekening in het drugsmilieu: Antwerpen is waarschijnlijk de grootste invoerhaven van cocaïne in Europa.³ Wederom nieuwsgierig geworden begon ik me te richten op de drugsproblematiek in België en kwam al gauw uit bij Nederland, waar de drugsactiviteit reusachtige, zeg maar gerust rampzalige proporties heeft aangenomen. Ik deed een studie voor de stad Antwerpen die ik uiteindelijk bewerkte tot mijn boek *Drugs. Antwerpen in de greep van de Nederlandse syndicaten*. Voor dit boek sprak ik ook met enkele methgebruikers in de zogenaamde *chem sex scene*, waar crystal meth wordt gebruikt voor seksfeesten die soms wel meerdere etmalen lang duren.

De trigger voor mijn methfascinatie was wel de ontdekking in 2019 van de boot in Moerdijk met daarin een methlab waar drie

Mexicanen werkzaam waren. ‘*Breaking Bad* in Brabant’, kopten de kranten. Ik was meteen vertrokken. Mexicaanse karteljongens in mijn geliefde Brabant, waar ik geboren en getogen ben! In korte tijd werden er nog meer methlabs opgerold. Ik wist een onderzoeksoopdracht los te krijgen van een overheidsinstantie. Na het schrijven van het rapport zat ik nog met tal van onopgeloste onderzoeksvragen. Mijn interesse groeide alleen maar en ik was niet meer te stoppen. Ik vroeg een subsidie aan bij het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten waarmee ik mijn onderzoek gedeeltelijk kon financieren en de daarmee gepaard gaande reizen naar de Verenigde Staten, Mexico, Tsjechië, Thailand, Kaboel en, last but not least, Brabant.

Crystal meth wordt omgeven door onkunde en hysterie. Ik heb getracht een zo redelijk en nuchter mogelijk beeld te schetsen van de problematiek. Dit boek is breed opgezet. Ik bekijk het grote plaatje en neem daarin ook de culturele en historische context mee. Daarbij ga ik in op de chemische en farmacologische dimensie. Ik zoom in op enkele geografische zones en praat met zoveel mogelijk actoren in het veld: gebruikers, autoriteiten, hulpverleners, handelaars, producenten en internationale experts. De razendsnelle opkomst van crystal meth brengt een volledig verrassende dynamiek met zich mee en ik had graag veel dingen nog langer onderzocht. Maar op een gegeven moment moet het boek af zijn. En dan is het dus een momentopname van de ontwikkelingen tot dan toe. Ontwikkelingen die gewoon zullen voortrazen terwijl dit boek bij de drukker ligt.

Ik pretendeer geen *Everything You Always Wanted to Know about Crystal Meth* te hebben geschreven. Dit boek is een bescheiden inleiding in de enorm complexe problematiek van methamfetamine. Ik ben wetenschapper, maar ook journalist. Mijn goede oude vader, dit jaar helaas overleden, zei altijd: het is een kunst om moeilijke dingen makkelijk uit te leggen. Ik ben allergisch voor pompeus en pretentius taalgebruik en heb het boek zo vlot mogelijk geschreven zonder enige concessie te doen aan intellectuele diepgang. Met eindnoten en een uitgebreide literatuurlijst bied ik mensen de gelegenheid om zich nader in de problematiek te verdiepen.

Dit boek is niet alleen geschreven vanuit een journalistieke en wetenschappelijke interesse in een complex fenomeen, maar ook vanuit een bezorgdheid over een extreem destructieve drug die razendsnel om zich heen grijpt. Ik wil geen morele oordelen vellen. Iedereen die mijn publicaties kent, weet waar ik sta in het drugsdebat. Ik heb ook met veel gebruikers en verslaafden gesproken. Sommigen noemen hen zombies of junkies, maar ik heb zoveel mogelijk gestreefd hun een menselijk gezicht te geven.

Ik wil ontzettend veel mensen heel hard bedanken. Velen kan ik niet bij naam noemen. Van sommige respondenten heb ik uit privacy- en veiligheidsoverwegingen namen en details veranderd. Maar u kunt er gevoeglijk van uitgaan dat ik iedereen die in dit boek voorkomt mijn dank verschuldigd ben.

*Teun Voeten
Antwerpen, mei 2022*

De woelige geschiedenis van crystal meth. Van staatsdrug tot underground

Crystal meth staat bekend als de ultieme laboratoriumsubstantie, maar zoals veel synthetische drugs heeft het zijn voorloper in een inheemse plant, die net zoals qat, marihuana, coca en papaver al van oudsher wordt gebruikt door de plaatselijke bevolking. In de oorspronkelijke, organische vorm hebben deze planten een mild stimulerende of juist rustgevende werking die als huis-tuin-en-keuken-medicijn voor allerlei aandoeningen wordt gebruikt. De organische voorloper van crystal meth en andere amfetaminen is de zeedruif *Ephedra sinica*, een struikachtige plant die oorspronkelijk in rotsachtige gebieden in China, Siberië, Japan en Afghanistan groeit. De locals trekken thee van de twijgjes en beschouwen die als een soort wonderdrankje. De Chinezen noemen de plant *Ma Huang* en gebruikten hem al een paar duizend jaar in de traditionele geneeskunde als middel tegen astma, hooikoorts en verkoudheid. In Europa groeit de variant *Ephedra distachya*. Momenteel zijn in Nederland zaadjes van de plant gewoon te bestellen bij smartshops, waarvan er één als volgt adverteert: ‘Het effect van de plant is erg prettig. Je krijgt er energie van en je hongergevoel zal verdwijnen... Dat wil jij toch ook ervaren?’⁴

In 1885 werd de werkzame substantie uit de plant, efedrine, voor het eerst geïdentificeerd door de Japanse scheikundige Nagai Nagayoshi in Duitsland. In 1893 wist Nagayoshi vanuit efedrine methamfetamine te synthetiseren. In 1919 lukte het een andere Japanse collega, Akira Ogata, om met behulp van fosfor en jodium de efedrine te kristalliseren en was de eerste portie crystal meth een feit.⁵ Aanvankelijk werd methamfetamine vooral medicinaal gebruikt. De Amerikaanse farmaceutische firma Smith, Kline & French bracht in 1932 een verstuiver op de markt met een middel op basis van methamfetamine⁶ tegen neusverstoppingen en astma. De opwekkende bijverschijnselen werden opgemerkt en weldra kwamen ook methamfetamine-houdende pillen onder de naam benzedrine op de markt, als medicijn tegen narcolepsie. De pillen zouden later in grote kring populair worden als pepmiddel onder de straatnaam *bennies*.

In vooroorlogs Duitsland kwam het gebruik van methamfetamine pas echt op gang. Duitsland had al een lange traditie op het gebied van drugs als product van de farmaceutische industrie. Zoals Silicon Valley tegenwoordig het centrum van de IT is, was rond de vorige eeuwwisseling *das Rheintal* (de Rijnvallei) het centrum van farmaceutische innovatie. Duitse scheikundigen wisten al in 1827 morfine te isoleren en in 1897 produceerde de aan Bayer verbonden Felix Hoffman – die ook aspirine uitvond – voor het eerst heroïne, met als wetenschappelijke naam diacetylmorfine. Heroïne kreeg zijn naam van het bijvoeglijk naamwoord ‘heroïsch’, omdat de uitwerking zo sterk was en omdat het tegen zoveel verschillende kwalen werd ingezet, zoals astma en bronchitis. Wel waarschuwden onderzoekers al voor een verslavingsgevaar dat ‘heroïnisme’ werd genoemd.⁷

Na de Eerste Wereldoorlog namen de drugsindustrie en consumptie van verdovende middelen een grote vlucht. Norman Ohler beschrijft in zijn bestseller *Blitzed, Drugs in the Third Reich* (2015) de opmars van methamfetamine onder het naziregime. Duitsland was zijn koloniën na de Vrede van Versailles kwijtgeraakt en daarmee een groot deel van zijn grondstoffen: niet alleen voedingsmiddelen zoals koffie en thee, maar bijvoorbeeld ook aardolie en rubber. In tegen-

stelling tot grote koloniale machten zoals Engeland en Frankrijk moest het land *Ersatzmittel*, vervangingsmiddelen, vinden en produceren. Zo kreeg de chemische industrie een grote boost. Ook de gedesillusioneerde bevolking, die de klap van de Eerste Wereldoorlog nog niet te boven was gekomen en geplaagd werd door een zware economische depressie, zocht haar heil in drugs. De productie en consumptie van opium, heroïne maar ook cocaïne stegen exponentieel. Eind jaren 1920 produceerde Duitsland bijna de helft van de wereldwijd verhandelde heroïne. De farmaceutische gigant Merck produceerde op grote schaal cocaïne – waarbij de rauwe cocaïne-pasta met tonnen tegelijk legaal werd ingevoerd uit Peru – en beheerste 80 procent van de wereldmarkt. Berlijn was in die tijd het decadente uitgaanscentrum van de Weimarrepubliek en er werd in mondaine clubs en cabarets op grote schaal gespoten en gesnoven.

Na de machtsovername in 1933 zagen de nazi's drugsgebruik aanvankelijk als een verderfelijke iets, een onreine smet op de pure Germaanse volksaard die net zoals het internationale jodendom moest worden verbannen, *verboden* en uitgeroeid. Ohler⁸ schrijft hoe de nazi's drugs niet alleen zagen als een levensvijandige stof maar ook als een middel dat de gebruiker naar een andere realiteit bracht, terwijl er maar één realiteit werd getolereerd: die van de nationaal-socialistische ideologie. Gebruikers en dealers werden niet alleen gecriminaliseerd, ze werden als ontaarde mensen en volksvijanden gezien en naar concentratiekampen gestuurd.

Deze antidrugshouding maakte een merkwaardige ommekeer toen de nazi's wat langer aan de macht waren en probeerden een voorheen door werkloosheid geplaagd land met een armzalig leger te transformeren tot een militaire en industriële grootmacht. Het nieuwe Duitsland had behoefte aan een nationale energizer. De nieuwsgierigheid van Duitse scheikundigen werd gewekt toen ze hoorden hoe Amerikaanse atleten op de Olympische Spelen in Berlijn (1936) ongelofelijke prestaties verrichtten met behulp van benzadrine, dat toen nog gold als legale doping. Ze grepen terug op het werk van hun Japanse collega's Nagayoshi en Ogata, die baanbrekend onderzoek hadden verricht en de eerste methamfetamine hadden gesynthetiseerd en gekristalliseerd.

Dokter Fritz Hauschild wist in 1937 methamfetamine via nieuwe, meer praktische methoden te synthetiseren. Het middel kreeg de merknaam Pervitin. In het huidige Tsjechië heeft de veelal in keukenlabs gemaakte crystal meth nog steeds dezelfde naam. Pervitin werd als een waar wondermiddel aan de man gebracht met een grote publiciteitscampagne. Artsen kregen een gratis dosis om aan hun patiënten uit te delen. Weldra werd het de *Volksdroge* bij uitstek die door zowel huisvrouwen, fabrieksarbeiders, studenten, telefonistes als advocaten werd gebruikt om het *Wirtschaftswunder* mogelijk te maken. ‘We leven in door energie gedreven tijden, die van iedereen grotere inspanning en resultaten verlangen’, schreef een Duitse arts.⁹ Sommigen meenden zelfs dat met behulp van Pervitin ‘werkschuw en zeurkousen’ weer volop geïntegreerd konden worden in het arbeidsproces. Pervitin maakte een definitief einde aan de depressie van de Weimarrepubliek en gaf het Duitse volk de energie, het zelfvertrouwen en de daadkracht die het nodig had om een oorlog te beginnen.

Pervitin vond zijn weg naar het leger door de inspanningen van een arts van de defensieacademie, die experimenten uitvoerde op een klas van jonge officieren en verbaasd was over de resultaten. Hoewel hij later waarschuwde voor bijwerkingen en ontwenningsverschijnselen, verspreidde het gebruik van Pervitin zich razendsnel in de Duitse Wehrmacht. Het gaf soldaten de energie en het uithoudingsvermogen om dagenlang op te trekken, het verminderde angst en vergrootte het zelfvertrouwen. Chocolade werd gelardeerd met Pervitin en als *Panzerschokolade* aan de troepen meegegeven. Het was mede dankzij methamfetamine dat het Duitse leger in staat was een Blitzkrieg uit te voeren waarin ze soms drie dagen non-stop doorgingen met hun opmars en Polen en grote delen van Frankrijk onder de voet wisten te lopen. Alhoewel de bijwerkingen, met name loodzware vermoeidheid en uitputting na onthouding, voor steeds meer mensen duidelijk werden, bleef de consumptie onder soldaten doorgaan. Ook fabrieksarbeiders die aan de lopende band munitie en ander oorlogsmateriaal produceerden, gebruikten Pervitin om op volle kracht door te werken.

Ook in het militaire apparaat van bondgenoot Japan was het middel populair. Daar werd het onder de merknaam Philopron, straatnaam hiropon, gegeven aan vermoeide piloten en arbeiders in de militaire industrie. De beruchte kamikazepiloten stonden stijf van crystal meth als ze zich met hun vliegtuigen in Amerikaanse oorlogsschepen boorden. Overigens was volgens Reding¹⁰ het gebruik van methamfetaminepreparaten evengoed verbreid onder de geallieerde piloten.

Uiteindelijk pleegde het Duitse volk collectief roofbouw op zichzelf. Adolf Hitler personifieerde deze narcotisering. Als een soort Elvis Presley werd hij door zijn lijfarts Theodor Morell van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat volgespoten met een cocktail van nu eens oppeppende, dan weer rustgevende middelen. Hitler gebruikte niet alleen crystal meth, hij ging zich met name te buiten aan het gebruik van Eukodal (oxycodon), een opioïde die zowel pijnstillende als euforische effecten heeft.¹¹ Dit uit de hand gelopen drugsgebruik van het Duitse volk, van soldaten tot de opperste leider, is volgens Ohler een van de oorzaken van de ondergang van het Derde Rijk.

Na de oorlog raakten Pervitin en andere vormen van methamfetamine in de vergetelheid. In de jaren vijftig nam in Amerika het gebruik van benzedrine weer toe. Het middel was onder huisvrouwen erg populair: *mother's little helper* was de bijnaam. In de gelijknamige song van de Rolling Stones over een overstresste huisvrouw is het overigens niet duidelijk of het bezongen middel nu Valium (diazepam) of benzedrine is. Ook in alternatieve kringen was de pil een hit. 'Bennies' werden populair onder Beatniks en de legende wil dat Jack Kerouac non-stop en high van de bennies zijn (volgens sommigen) literaire meesterwerk *On The Road* schreef, met een oude typemachine op een rol behangpapier. Eind jaren vijftig raakte benzedrinegebruik, met name bij de creatieve avant-garde, weer op de achtergrond. Volgens Alan Jacobs, die deze trend beschreef in het artikel 'The Lost World of Benzedrine', kwam dit doordat een nieuwe generatie kunstenaars nieuwe drugs ontdekte, met name heroïne en marihuana, die met hun ontspannende *cool factor* beter bij de tijdsgeest pasten dan nerveus makende, stimulerende pep-

middelen als benzedrine, waarvan bovendien na jarenlang gebruik langzaam duidelijk begon te worden hoe destructief ze waren.

Ook Japan kende een tijdelijke naoorlogse opleving van crystal-methconsumptie. Tijdens de laatste jaren van de oorlog werd hiropon al op ruime schaal gebruikt als stimulerend middel om de oorlogsindustrie draaiende te houden, maar de enorme voorraden uit het staatsarsenaal die oorspronkelijk voor het militaire apparaat waren bestemd, werden na de oorlog op de civiele markt gedumpt. Volgens Miriam Kingsberg, auteur van het klassiek geworden artikel 'Methamphetamine Solution: Drugs and the Reconstruction of Nation in Postwar Japan', stortte de bevolking zich na de verloren oorlog massaal op hiropon.

Niet alleen hadden de Japanners behoefte aan een stimuleringsmiddel om de naoorlogse heropbouw te bespoedigen, maar bovendien was hiropon voor een gedesillusioneerde en verslagen bevolking het ideale middel om aan de dagelijkse misère te ontsnappen. *'After the end of the war, people lost their spirit, the country was catapulted into extreme economic disorder, and both hope for tomorrow and the dreams of the past were lost; so students drifted into nihilism and decadence, and turned to the powder that could make them forget.'*¹² Het probleem werd groter toen hiropon in 1949 werd verboden in pil- en poedervorm, maar wel werd aangeboden in een vloeibare vorm die je kon inspijten. Het gebruik werd een ware epidemie, die een aanslag pleegde op de volksgezondheid. De overheid kwam in actie. Een speciaal in het leven geroepen taskforce maakte een glasheldere, harde analyse. Er volgde een keiharde en intensieve campagne gericht op het voorkomen van gebruik, de behandeling van verslaafden en de aanpak van de handel.

De Japanse overheid werkte met hetzelfde soort *scare tactics* als de Verenigde Staten later met de befaamde portrettenreeks *The Faces of Meth*, die verslaafden toont vóór en na langdurig crystal-methgebruik. Bloedige misdaden van doorgedraaide verslaafden werden breed geëtaleerd in de pers en er verschenen zorgvuldig gestileerde, angstaanjagende posters. In zijn artikel uit 2021, getiteld 'Japan's Hiropon Panic: Resident non-Japanese and the 1950s Meth

Crisis' beschreef Jeffrey Alexander hoe de campagne ook een xenofob element had, omdat handelaren met een Koreaanse en Taiwanese achtergrond als de zwarte schapen werden aangewezen. Niet alleen door deze campagne, maar ook door een algehele verbetering in de levensstandaard en door een ontluikend optimisme, kwam wat bekend is komen te staan als 'het hiropontijdperk' eind jaren vijftig ten einde. Een opmerkelijke episode en volgens Kingsberg een '*virtually unparalleled triumph in the global war on drugs*'.¹³ Overigens is in het huidige Japan het methgebruik weer tot ernstige proporties toegenomen, waarover later meer.

In de jaren zeventig dook de drug weer ergens anders op, nu in het communistische Tsjechoslowakije. Volgens verslavingsdeskundige David Pešek, die ik in september 2020 in Praag sprak, waren drugs zoals heroïne, hasj en cocaïne wel in het vrije Westen volop verkrijgbaar, maar niet achter het IJzeren Gordijn. De legende wil dat iemand uit de tegencultuur het oude recept van de nazi's terugvond en op kleine schaal met efedrine, gewonnen uit pijnstillers, crystal meth begon te brouwen in keukenlabs. De meth werd weer pervitine genoemd. Tot op de dag van vandaag wordt deze methvorm nog op redelijk grote schaal gemaakt, waar ik later op terugkom. Dit is een van de redenen waarom Tsjechië op de Europese kaart van crystalmethgebruik altijd een uitzonderingspositie inneemt.

In de Verenigde Staten maakte crystal meth een opmars in de jaren tachtig. Deze houdt tot op heden aan en is zelfs een epidemie geworden. Met name in het Midden-Westen zijn hele gemeenschappen ontworteld door de productie en consumptie van crystal meth. Dit is dramatisch beschreven door Nick Reding in zijn bestseller *Methland: The Death and Life of an American Small Town* (2009). Benzdrine mocht dan misschien haar populariteit verloren hebben, aan methamfetamine gerelateerde geneesmiddelen verdwenen niet uit Amerika. Tot in de jaren tachtig werd bijvoorbeeld methedrine, merknaam Dexamyl, voorgeschreven als middel tegen depressies en om afvallen te vergemakkelijken. In die tijd verschenen er nog volop advertenties in het magazine *Life* met stralende huisvrouwen in schort die met behulp van Dexamyl driftig aan het stofzuigen waren.

In de jaren tachtig kwam er een langzame transformatie op gang: crystal meth verdween langzamerhand uit een gecontroleerde farmaceutische omgeving naar kleine, illegale labs die aanvankelijk door *'biker gangs and outlaw chemists'*¹⁴ werden gerund. De clientèle bestond vooral uit de hardwerkende, lagere blanke klassen, voor wie een dosis meth broodnodig was om de werkdag door te komen. Tegelijkertijd piekte de landbouwcrisis in het Midden-Westen met duizenden boeren die door globalisering en harde concurrentie uit het buitenland nauwelijks het hoofd boven water konden houden. Hierdoor ontstond een grote methcrisis. In 2005 bereikte het aantal opgerolde methlabs in het Midden-Westen een record: bijna 1400 in Iowa, 1100 in Illinois en aan de top Missouri met bijna 2100 ontdekte methlabs.¹⁵ Dit was ook het jaar waarin de ernst van de situatie doordrong en de verkoop van *over the counter*-medicijnen die pseudo-efedrine, de stof waarmee makkelijk crystal meth gemaakt kan worden, bevatten aan banden werd gelegd.

Volgens Reding zijn er talloze sociologische en economische factoren op te noemen die verantwoordelijk zijn voor de snelle opmars van meth, maar de bottomline is eenvoudig: *'Meth makes people feel good.'*¹⁶ Met ingrediënten die vrij in de apotheek verkrijgbaar waren, zoals pillen op basis van pseudo-efedrine, hoestdrank, pijnstillers en wat huishoudchemicaliën, kon iedereen via de zogenaamde *shake-&bake*-methode in een lege plastic fles kleine hoeveelheden maken voor eigen gebruik of de handel. Crystal meth kon zo een erg toegankelijke drug worden – net zoals GHB in Brabant – en had met name in de lagere sociaaleconomische milieus een verwoestende uitwerking. Nadat de overheid de verkoop van precursoren zoals efedrine en medicijnen met pseudo-efedrine een halt had toegeroepen, verminderde de thuisproductie. Dit opende echter meteen de deuren voor de Mexicaanse kartels, die door de legalisering van marihuana in veel staten van de vs een belangrijke inkomstenbron verloren hadden. Tegenwoordig is de meeste in de vs beschikbare meth uit Mexico afkomstig. Reding¹⁷ beschrijft de opkomst van deze meth, die *Red-P meth* werd genoemd, een verwijzing naar de rode fosfor die destijds werd gebruikt in het productieproces. De aanvankelijke, kleinschalige Amerikaanse productie is tegenwoordig *'dwarfed by*

industrial-size laboratories, schrijft een rapport van de United Office on Drugs and Crime (UNODC).¹⁸ De productie vindt voornamelijk plaats in de deelstaten Michoacán, Sinaloa en Baja California, dat aan Californië grenst en met de grensstad Tijuana een van de grootste drugsoverslagpunten van het westelijk halfmond is.

Het andere grote productiecentrum is de 'Gouden Driehoek', het wetteloze grensgebied van Myanmar, Thailand en Laos. De methpillen die er in gigantische hoeveelheden worden gemaakt, heten *yaba*. De drug heeft in Zuidoost-Azië een potentiële markt van honderden miljoenen mensen in de lagere economische klassen, die de pillen als pepmiddel gebruiken om niet ten onder te gaan aan hun monotone arbeid in een keiharde kapitalistische samenleving.

Ook tot de daklozenpopulaties van de grote Amerikaanse steden is meth nu doorgedrongen. Vroeger was alcohol de *drug of choice* voor daklozen, eind jaren 1980 werd dit crack¹⁹ en tegenwoordig staat meth op nummer één. Niet alleen in de vs, maar ook in Kaboel, Harare, Tijuana en Kaapstad.

2

Tijuana. Gefaalde stad in de greep van crystal meth

Het centrum van Tijuana lijkt op een scène uit een dystopische sciencefictionfilm. Denk aan *Bladerunner*. Glimmende wolkenkrabbers en chique winkelcentra. Daartussen een wirwar van snelwegen, viaducten en fly-overs. En daaronder, bijna onzichtbaar voor de automobilist die voorbijzoeft, bevindt zich een andere wereld. Daar loopt en strompelt en scharrelt en kruipt en crepeert een ellendige onderklasse van daklozen, zwervers, *vagabundos*, gestrande migranten, verslaafden, alcoholisten en gedeporteerden. Ze schuifelen als zombies over vluchtstroken en bivakkeren achter vangrails en betonnen afscheidingen.

Even verderop stroomt de Rio Tijuana, die eruitziet als een groot kanaal dat de stad in tweeën splitst. In feite is het een betonnen afvoergoot van vijftig meter breed, die dient om de grote hoeveelheden neerslag die zo nu en dan valt snel af te voeren. Meestal loopt er alleen een armzalig stroompje van een paar meter breed. Op en langs de kanaaloevers hebben daklozen en verslaafden tentjes of hutjes gebouwd. Daar drinken ze goedkoop bier en drogeren ze zich met crystal meth terwijl ze zich warmen aan vuurtjes in olietonnen. Al hun bezittingen staan in winkelwagentjes geparkeerd. Ze doen hun behoefte bij voorkeur in de trapportalen van verbindingsbrug-

gen voor voetgangers, waar een ondraaglijke stank hangt en waar je voorzichtig moet lopen om niet in de uitwerpselen te trappen.

Tijuana is één grote, ellendige verkeersopstopping en om op tijd op mijn afspraken te komen heb ik bij een lommerd om de hoek van mijn hotel een heerlijke racefiets gekocht, in feite de snelste fiets die ik ooit heb gehad. Daarmee scheur ik als een Brabantse Speedy Gonzales door het verkeer. Het voordeel is ook dat je door gevaarlijke buurten kunt rijden, veel wendbaarder bent en, anders dan in een auto, er met je neus bovenop zit. Tientallen keren rijd ik de viaducten op en af, langs de vluchtstroken en onder fly-overs door, en observeer daar wat de Amerikaanse etnograaf Terry Williams de *unpopulation* noemt, de absolute verliezers van de globalisering.

Ze zien er woest en verwilderd uit en ze boezemen me een diepe vrees in. Maar als fotograaf zal ik toch op ze moeten afstappen. Ik houd niet van stiekem foto's schieten met een telelens op afstand. Lastig, maar het heeft een groot voordeel voor een onderzoeker: in de rol van fotograaf word je gedwongen dichtbij te komen en daar aanwezig te zijn waar het gebeurt. Aan verhalen uit de tweede hand, anekdotes van derden en getuigenissen achteraf heb je niks. Ik probeer of mijn lokale vriend, de misdaadfotograaf Margarito Martínez me kan introduceren. Maar hij heeft even vrij genomen van het continue fotograferen van *crime scenes* en zit een paar dagen aan zee met zijn familie voor een welverdiende vakantie.

Op mijn allerlaatste dag, als ik geen smoesje meer over heb en alle afspraken met politiemensen, collega-journalisten, sociologen, hulpverleners, sheltervrijwilligers, academici, mortuariummedewerkers et cetera heb afgevinkt, zit er niets anders op dan de stoute schoenen aan te trekken en zelf op pad te gaan. Om de hoek bij de Desayunador Salesiano Padre Chava, een gaarkeuken en opvangcentrum voor daklozen en illegale migranten, zet ik mijn fiets op slot bij de BP-pomp en loop de vluchtstrook van de snelweg op. Daar zit een man of vier net injectiespuiten klaar te maken. Ze blijken, in tegenstelling tot hun vreesaanjagende uiterlijk, verbazingwekkend vriendelijk en staan graag de journalist uit het verre Europa te woord. Ramón is een man met een baard die al twintig jaar verslaafd en dakloos is. Hij zou wel willen afkicken, maar heeft er gewoon het geld

niet voor. Een kliniek kost 6000 pesos, oftewel 350 dollar. Elk gebruikt voor 150 tot 200 pesos per dag aan drugs, een kleine tien dollar. Een gebruikersportie, of het nu meth of hero is, is verkrijgbaar voor de democratische prijs van 50 pesos, ruim twee dollar, waarmee het binnen het bereik van elke pauper ligt. Volgens Ramón hoeven ze niet te stelen en kunnen ze hun geld binnen een paar uur op een eerlijke manier verdienen, bijvoorbeeld door autoramen te wassen of te bedelen. Gratis eten kunnen ze om de hoek, bij de katholieke gaarkeuken. Het is een geloofwaardig verdienmodel.

Ramóns maat heet Jesús. Hij mist een been. Na een infectie lang geleden heeft hij gangreen gehad en moest zijn been worden geamputeerd. Jesús roert in een potje met een bruine vloeistof. Ze gebruiken een mix van heroïne en crystal meth. Op zijn overgebleven been en zijn twee armen zijn nauwelijks meer aderen te zien. Daarom helpt Ramón zijn vriend om een dosis in zijn halsader te injecteren. Met een blik van pijn maar ook van extase laat Jesús de drugs in zijn nek spuiten.

Hulpverlener Ernesto Chávez van het afkickcentrum Una Nueva Vida ('een nieuw leven') bevestigt dat een behandeling te duur is voor veel verslaafden. Die willen wel afkicken, maar kunnen het gewoon niet betalen. Steun van de overheid is er nauwelijks. In Tijuana gebruikt 85 procent van de verslaafden crystal meth. 'Op den duur word je gek. Psychose, paranoia, grootheidswaanzin, deliriums, schizofrenie. Ga maar door. Het ergste is nog wel dat je nauwelijks meer slaapt en slecht eet. Dat sloopt je lichaam.'

Helemaal onder aan de junkladder staan de gebruikers van het middel 'krokodil'. Dit heet zo omdat langdurige gebruikers een groene, schubachtige huid krijgen. Op den duur sterven er lichaamsdelen af. Krokodil is een zelfgemaakt goedkoop vervangmiddel voor heroïne, meestal zwaar verontreinigd met stoffen die het lichaam niet kan afbreken als ze eenmaal geïnjecteerd zijn.²⁰ Met 25 pesos of anderhalve dollar voor een portie is het de helft goedkoper dan een 'balletje meth' en daarom de *drug of choice* van de ondersten van de onderlaag, niet alleen hier in Tijuana maar ook in bijvoorbeeld Rusland. Een andere rampzalige drug die een snelle

opmars maakt is fentanyl. Dit is een synthetische vorm van heroïne, die echter vijftigmaal sterker is dan ‘organische’ heroïne. Het middel wordt soms gebruikt om heroïne te verdunnen en is moeilijk te doseren. Daarom sterven er veel gebruikers aan een overdosis,

De cijfers over het aantal verslaafden en de totaalomzet van de kleinhandel variëren enorm. Mensenrechtenactivist en antropoloog Victor Clarke stelt dat 8 procent van de bevolking van Tijuana verslaafd is, van wie 85 procent aan crystal meth. Dit zou neerkomen op 150.000 methverslaafden. Ook Ciudad Juárez, een stad met een vergelijkbaar aantal inwoners, telt volgens dagblad *El Nuevo Diario* 150.000 methverslaafden. Dit lijkt een ruime schatting, want verslavingsdeskundige Ernesto Chavez noemt een getal dat eerder op de helft ligt. De voormalig politiechef Julián Leyzaola, die sinds de zesde aanslag op zijn leven in een rolstoel zit doordat een kogel zijn ruggengraat raakte, vertelt me dat de totaalomzet van meth in Tijuana één miljard pesos (50 miljoen euro) bedraagt. Onderzoeksjournalist Rosario Moss van het tijdschrift ZETA vertelt me dat het zelfs het dubbele is.

Dit lijken gigantische bedragen, maar als je ervan uitgaat dat tussen de 5 en 10 procent van de 1,8 miljoen inwoners van de metropoolregio Tijuana verslaafd is, van wie een meerderheid aan crystal meth, komt dat neer op een heel voorzichtige, conservatieve schatting van 50.000 methverslaafden. Als die dagelijks twee porties van 50 pesos kopen, is dat vijf miljoen pesos per dag. Op jaarbasis een kleine twee miljard pesos, omgerekend honderd miljoen euro. Volgens Rosario Moss is de drughandel goed voor een kwart van het bruto nationaal product van de stad. Wederom, dit klinkt gigantisch, maar het getal is aannemelijk. Er gaan honderden tonnen coke en meth jaarlijks de grens over. Dit is de groothandel. Ook op straatniveau gaan er enorme bedragen om. Bedenk dat een verslaafde minimaal 100 pesos per dag, 3000 pesos per maand (150 euro) aan drugs besteedt, terwijl het gemiddelde loon voor een arbeider in de assemblagefabrieken rond de 250 euro ligt.

In 2018 was Tijuana de gevaarlijkste stad ter wereld met een moordcijfer van 138 per 100.000 inwoners. Crystal meth is de aanjager van het geweld. In 2019 zakte het officiële cijfer iets tot 121. Dit

komt neer op 2506 respectievelijk 2185 doden per jaar volgens de statistieken van het Mexicaanse Openbaar Ministerie, dat een speciale commissie heeft voor 'Veiligheid, Gerechtigheid en Vrede'.²¹ Een triest contrast met de Amerikaanse tweelingstad San Diego, waar in 2018 slechts 34 moorden werden gepleegd. Andere steden op het notoire lijstje van het Mexicaanse OM zijn Acapulco met een dodencijfer van 111 en Ciudad Juárez met 86.²² In de top zes van gevaarlijkste steden liggen er zes in Mexico.

Tijuana kent een lange historie van drugsmokkel en een lange traditie van geweld. Aan het begin van de twintigste eeuw werd er al opium gesmokkeld uit Sinaloa via Tijuana naar de grote steden in Californië, met name naar Los Angeles, dat 200 kilometer ten noorden van Tijuana ligt. De toenmalige gouverneur Esteban Cantú was berucht vanwege zijn betrokkenheid bij de handel en zijn stuitende corruptie.²³ Geconfisqueerde opium verkocht hij bijvoorbeeld weer door.

Eind twintigste eeuw had het Tijuanakartel de macht stevig in handen dankzij een keihard terreurbewind en verregaande infiltratie in de lokale politie. Deze periode vormde de inspiratie voor de welbekende film *Traffic*. Rond 2006 laaide het geweld in Tijuana op nadat het Sinaloakartel infiltreerde op het territorium van de Arellano Félixgroep, het traditionele kartel van Tijuana. Na een bloedige machtsstrijd won uiteindelijk het Sinaloakartel, met vijf van de zes kinderen Arellano Félix (Ramon, Francisco, Javier, Benjamin en Eduardo) dood of achter de tralies. Enkele topmensen van het Arellano Félixkartel liepen over en gingen opportunistische allianties aan met het Sinaloakartel.

Momenteel zijn de restanten van het Arellano Félixkartel zich aan het hergroeperen onder leiding van Enequina Arellano Félix, die ook haar kinderen, neven en nichten heeft ingeschakeld. Nu is het kartel herboren als 'Tijuana Cártel Nueva Generación' en ontvangt het aanzienlijke steun van het Cártel de Jalisco Nueva Generación (CJNG) dat niet alleen in Tijuana, maar ook in Juárez is geïnfiltrerd. Het CJNG is het snelst expanderende en agressiefste kartel op dit moment. Het zit diep in de crystalmethproductie en -handel. Rondom Tijuana is de productie van crystal meth geëxplodeerd,

met minilabs, maar ook grote outfits. In 2018 werd in het naburige Tecate een lab opgerold dat volgens journalist Ed Vulliamy²⁴ per dag voor 10 miljoen dollar aan crystal meth²⁵ kon produceren.

Het huidige geweld is volledig gefragmenteerd en overal aanwezig, soms duidelijk en expliciet op de voorgrond, dan weer als dreiging op de achtergrond. Voormalig politiechef Julián Leyzaola²⁶ noemt deze situatie *una violencia generalizada*, een volstreekte normalisering van een ongrijpbare matrix van het geweld. Schrijver Charles Bowden beschreef in zijn boek *Murder City: Ciudad Juárez and the Global Economy's New Killing Fields* een vergelijkbare situatie als volgt: 'Geweld maakt niet langer deel uit van het leven, het is het leven.'²⁷

Grofweg kunnen we drie soorten geweld onderscheiden. (In dit verband is het trouwens interessant dat in het Spaans de term geweld niet alleen in het enkelvoud bestaat, zoals in het Engels en Nederlands, maar dat je kunt spreken over *las violencias*.) De eerste soort is de dodelijke competitie tussen de grote criminele groepen die strijden om de *plaza*. Dit betekent oorspronkelijk 'het plein', 'de markt', en verwijst naar de controle over het transport van grote partijen. Wie de *plaza* in handen heeft, heeft automatisch het 'recht' om 'belasting' te heffen op kleinere groepen die ook een partij willen overzetten. Dit heet het *derecho de paso*. Als één groep heer en meester is, is er rust in de tent. Maar er is momenteel sprake van een uiterst kinetische situatie. Het verzwakte Tijuanakartel heeft versterking gekregen van het ambitieuze CJNG-kartel. Het Sinaloakartel heeft dan weer schimmige allianties gevormd met afvallige groepen uit het oude Tijuanakartel.

Het tweede type geweld heeft te maken met de kleinschalige verkoop van crystal meth op straatniveau, waarbij dealers, verslaafden en eigenaars van kleine buurtwinkeltjes, *tienditas*, elkaar in een bloedige competitie en een daaropvolgende cirkel van wraak vermoorden. In feite is dit een vorm van geweld die volgens Rosario Mosso²⁸ van ZETA ook al begin jaren 2000 bestond, toen het Tijuanakartel zijn *subcapos*, ondercommandanten, in cocaïne uitbetaalde, waarmee zij dan zelf de gebruikersmarkt op gingen. Omdat er sindsdien echter meer gebruikers en verslaafden bij zijn gekomen, onder

andere doordat crystal meth relatief goedkoop is, is dit straatgeweld in vergelijking met het begin van deze eeuw enorm gegroeid en geëscaleerd.

De derde vorm van geweld komt voort uit de algehele situatie van straffeloosheid en anarchie, waarin de zogenaamde ‘ongeorganiseerde misdaad’ de kans schoon ziet roofovervallen en kidnappings te plegen, vaak met dodelijke afloop. Ook gewelddadige afpersingen vinden veelvuldig plaats. Vaak zijn de daders *toxicomanos*, verslaafden, zodat dit derde type geweld niet los kan worden gezien van het tweede. Maar het zijn niet alleen de onafhankelijk opererende kleine criminelen die hiervoor verantwoordelijk zijn. Zoals elk zichzelf respecterend bedrijf hebben ook de kartels hun portfolio verbreed. Ze hebben zich inmiddels geworpen op afpersing, kidnapping en ‘belasting heffen’, de gebruikelijke bedrijfspolitiek van criminele organisaties die er niet zeker van zijn of de omzet van hun corebusiness voor altijd florissant zal blijven.

Naar schatting heeft in totaal negentig procent van de moorden te maken met conflicten in de kleinschalige meth-handel. Er is geen enkel uitzicht op verbetering. Grote stromen migranten (uit Centraal-Amerika, maar ook uit Haïti en Afrika) die in Tijuana vastzitten, maar ook uit de Verenigde Staten gedeporteerde criminelen vormen een nieuwe pool van buitengesloten en kansloze mensen waaruit de drugsindustrie zowel haar consumenten als haar medewerkers rekruteert.

Tijuana ligt in het uiterste westpuntje van Mexico, tegen de Stille Oceaan aan, en grenst aan de Amerikaanse stad San Diego in Californië. Net als Juárez met zijn Amerikaanse buurstad El Paso en Nuevo Laredo met zijn Amerikaanse tegenhanger Laredo, is het een strategisch belangrijk overslagpunt. Degene die controle heeft over de *plaza* heeft toegang tot het hele lucratieve achterland in de vs. In het geval van Tijuana is dat heel Californië, waar met name in Los Angeles de markt enorm is. De grensovergang Tijuana-San Diego is de drukste ter wereld: elke dag steken 200.000 mensen de grens over om te werken in de Verenigde Staten. Jaarlijks passeren er 50 miljoen auto's en trucks²⁹. De assemblagefabrieken in Tijuana zelf, de *maquiladores*, waar dankzij het NAFTA-akkoord Mexicanen

voor een hongerloon van soms 200 dollar per maand werken, leveren veertig procent van de in de Verenigde Staten geproduceerde industriële consumptiegoederen. De stedelijke agglomeratie Tijuana is wel 25 kilometer breed, strekt zich naar het oosten uit tot het stadje Tecate, en eindigt in het westen bij de Stille Oceaan. Aan de noordkant van de stad staat de beruchte muur, die door sommigen ‘de muur van Trump’ wordt genoemd, maar die in feite onder Obama en Bush ook al bestond en momenteel onder Biden verder wordt afgemaakt.

Onder Trump is de muur echter aanzienlijk verstevigd. Het hek loopt 50 meter door in de zee. Aan de andere kant patrouilleren pick-ups van de *border patrol* en het is niet meer mogelijk om, zoals in de goede oude tijd, met een plank vol cocaïne naar Californië te surfen. Een smokkelmethode die wel zeer beproefd is, is het graven van tunnels. In januari 2020 werd de meest professionele tunnel aller tijden aangetroffen die een totale lengte had van 1300 meter en een diepte van 20 meter.

Tijuana is een ‘*tale of two cities*’. In het centrum staan kantoorflats en luxeuze shoppingmalls naar Amerikaans model, waar een SEARS-filiaal Calvin Klein en de Starbucks Nederlandse stroopwafels verkoopt. De gemiddelde Amerikaanse toerist die vanuit San Diego een avondje de bloemetjes in Tijuana komt buitenzetten, merkt niets van het geweld. Eenmaal *south of the border* komt hij in een soort pretpark met pittoreske toeristenwinkeltjes waar mariachi-orkestjes op straat spelen. Apotheken bieden voor spotprijzen – en zonder recept – Viagra aan. Binnen loopafstand van de grens is er de rosse buurt waar paaldansers, stripteaseuses en prostituees in glimmende, goed beveiligde nachtclubs werken. Legertrucks en politieauto’s patrouilleren continu door de straten. Feestgangers die geen hoerenlopers zijn, gaan naar het uitgaanscentrum vier straatblokken verderop op de Avenida Revolución met als trekpleister het klassieke Hotel Caesar’s, waar in feite de caesarsalade is uitgevonden. *La Revolución* is volgepakt met disco’s, clubs met livemuziek en trendy lounges. Door de voortdurende politieaanwezigheid is het de veiligste buurt van de stad.